

Összehangzó lélek.*

(Egyházi beszéd.)

Irta: Bölöni Vilmos.

Róm. VIII. 22—23. — »Tudjuk, hogy az összes teremtettség egyetemben sóhajtozik és nyög fájdalmában mind ez ideig. Nemcsak az pedig, hanem magok a Lélek zsengejének birtokosai, mi magunk is, sóhajtozunk magunkban, fiúváfogadtatásra.«

Filipp. II. 1—2. »Annakokáért, ha van Krisztusban valamely intés, ha valamely szeretetből származó serkentés, ha valamely lélekközösség, ha valamely szív és irgalom, tegyétek teljessé az én örömet azáltal, hogy ugyanazon indulat legyen bennetek, ugyanazon szeretettel viseltetvén, összhangzó lélekkel egyetértvén.«

Mindent az Istenért! E jelszó tűnik ki a középkor legjellemzőbb eseményeiből. Azok a fényes ragyogású templomok s bennök az áhítat hősei, azok a magános kolostorok s bennök a világmegevetésnek és mennybevégyásnak sugaras képei, harc a bibliai földért, boldog várakozás a nagy és szent titokzatosság megnyitáért beszédesen tanuskodnak a jól ismert tényről: mindent az Istenért!

Mindent az emberért! E jelszó felé irányítja útját az emberiség a legújabb kor derengésével. Azok a törekvések, melyek egykor a földtől elvonva az isteni dicsőség nagyobbítására szolgáltak, ma

* Elmondott az 1910. évi főtanácsn.

az emberiség gyakorlati szolgálatába szegődtek. Az egyenlőségi eszme, mely nemcsak a Faustok fejében, de a korszakok agyvelejében is vívja harcait, a szellem békóinak tördelései szablyák csengése közben is, az embernek újszerű elhelyezkedése az életben, — szociális elvek a gyűlésekben és szónoklásokban, mint félre nem ismerhető jelenségek írják a jelen százév történelmének lapjaira: mindent az emberért!

Sem az egyik, sem a másik kizárólagos ideálunk nem lehet.

Nekünk Istent az ő fiaiban kell szeretni. Eszményünk: hogy a társadalmi test anyaga legyen az isteni valósulásnak: „szellemeimet adom beléd és élni fogsz“.

Erről győz meg az emberiség történelme és lelki élete.

Az a hatalom, mely az egyház gyეთemességi korszakában a tudományt, a művészetet, a jogot és az erkölcsöt jelenti, sohasem veszíti el nagyságát, ha az emberi természetnek nincsenek követelményei. A reformáció sohasem győz, ha megáll a jelszó: semmit az emberért. A történelem azon korszakai, melyeket a szellemi megújulás és a humanizmus aranyoztak be, sohasem jönnek létre, ha az istenimádás felgyújtott oltárainak lángjainál fel nem tűnik az ember, az emberiség. Szóval a történelem igazat ad nekem abban, hogy az emberi szellem legszebb lapjai megíratlanul maradtak volna az isteni szolgálat régi értelmezése mellett. Így vagyunk ma az emberszolgálattal is.

Hiszen ma is, akik egy isteni világban élnek, szent meggyőződéssel vallják, hogy senki ezen a világon igazán értékest és érdemest még nem alkotott, aki maga nem volt áthatva az ember isteniességétől. Senki még ebben a hideg, értelmileg fejlett világban szívéből az Istent, minden végnek és minden kezdetnek egyetlen titkát el nem vesztette anélkül, hogy ne érezte volna az ember egységesítő és végérvényű igazságokra hajló mélységes lelki szükségzetének új kielégítését s ne kereste volna életében valaminek a bálvány-, az istenszerű hatalmát. És senki még a szellem, vagy a művészet munkájában el nem merült, az élet legfőbb javairól nem elmélkedett, a végtelenségről nem beszélt, hogy meg ne tanulta volna, hogy önmagunkra nem szabad sokat számítanunk és hogy az élet bonyolult viszonyaiban, ami eligazíthat, az a végtelen valóságnak ha nem is mindig meglátó, de legalább megérző tisztelete és szeretete.

Általában az Istenben és emberben egybekapcsolódó közös

igazságot hirdeti a tények világából és a szellem-világból levont következtetés.

Ez a gondolat adja ajkaimra az élet igéit.

Nekem úgy tetszik, hogy az isteni és emberi eszmék egyesülésének természetileg és emberileg lehető legfőbb formája, magasra szálló filozófiai reménye zengett föl a római levél idézett szavaiból is. Az egész teremtettség sóhajtozik a fiúváfogadtatásra, egy-egy elnyomott kiáltás, sóhaj kél az atyai szeretetnek s a fiúi gyöngéd ragaszkodásnak megvalósulásáért. Nemcsak az pedig, hanem a lélek zsengei is a lélekben ragyogó, az elmében isteni erejű sóvárgással várják, hogy a világ villámszerű jóslatai mint változnak át a tökéletesedés csöndes zenéjévé s mikép megy végbe az a törekvés hogy az istenfiúság gondolata gazdagságával túlszárnyalja szépségének teljességében a királyok életét.

Ahogy ez már egyszer végbement, — mintha mondaná az apostol más helyről idézett szavaiban. A fiúság tökéletes valósággá lett. Krisztus az Isten hangját a saját szívében kezdte hallani. Ilyen lélek legyetek. Ilyen pedig lehettek annál a *lélekközösségnél* fogva, mely Jézus fenséges élete befolyásában még az ő koporsójánál is fennállt köztetek. Csak „ugyanazon indulat legyen bennetek, ugyanazon szeretettel viseltetvén, összhangzó lélekkel egyetértvén . . .“ Csak lelketek nyíljék meg azon legmagasztosabb hatalomnak, mely világosan tanuskodik a világegyetemben, — kapcsoljátok bele azt a világosságot, mely az istentől eredt, belénk áradt sugallat révén titeket embertársatok megváltójává teszen: teljessé lett az örvendezés; az ég és a föld a lélekben újra érintkezik; az emberek a végtelen hatalommal való egységük tudatában összhangba jutnak az Istenbe helyezett korlátlan reményeikkel is; — megvalósúl bennük a menny, az összhang országa, mint a kis virágban új tavasszal az ébresztő szavú nagy föltámadás.

E hitében az apostol nem csalatkozott. Az ő világ legnagyobb borzalmait közt a szívekben észlelt isteni lehellet, a krisztusi új élet az ő hasonlíthatatlan szépségében és megváltói mivoltában hozott újvilágot.

Azóta pedig ez a gondolat csak kiszélesbült. Akkor keletnek, ma a világnak problémája.

Bizony az apostol után kétezer év múlva is csak az *összhangzó lélekben* képzeljük a szeretettel kiegyenlítés törekvését. Ebben fog ujjaszületni a világnak nemesebb tartalma!

Az emberiség életében nem tizenkét apostol van, hanem annyi van, a hány lélekben felcsillant az az isteni fény, mely az ember életét a ragyogás sugárzásával öleli körül. Az istenfiakban pedig nem az tölt el legnagyobb bámulattal, hogy az eszményi világ, melynek szűk volt e világ, mikép fért el egy emberi szív határaitban, hanem az, hogy mint vonzzák magukhoz a társadalom minden végétét. Bennük változik át a torzsalkodó életzaj egy benső harmoniává. Ami az előtt természet feletti, — jövőbe néző lelkükben az természetes. Előttük viszálykodások, surlódások, az érdekek kereszteződése, — utánuk valami megmagyarázhatatlan összeforradás, melyben a szeretet lelket önt az ő álomalakjába, mint a művész az ő Galatheájába. A nagy egyéniség, kinek célja nagy, érzelme mély, létele: összeolvadás a mindenséggel, együttélés minden élőlényvel; az emberiség fölmagasztosított szemlélete, hogy mint harmonikus kép táruljon eléje, amit levésének nyuhatatlanságában meglátni ritkán vagy sohase tud.

Csakhogy, ismétlem, ez a teljes összhang ember s ember között ritkán, nagyon ritkán szemlélhető. A létezés ez élő, nagy törvényének ismeretéig és tudatos követéséig maig se jutott a társadalom.

A tudomány szerint az emberi törekvések egyetlen határozott célja a fejlődés. Ez. terem és elnyel; elbuktat és feltámaszt. Itt az értelemnek reménye abból áll, hogy a fény, az ész oly kiválasztódása következik egykoron, mely korlátozza az örök rombolást az örök termékenység megakasztása nélkül.

A társadalom álmodozói közelebb akarják hozni az embert az emberhez, a hegyet a dombhoz, a dombot a rónához. A szétömlő világosságot úgy nézik, mint az örökbéke szétvivő tüzét, mint tágult kapcsoknak egybeforradását, közös céloknak együttes küzdelmét, evangelizációját annak a kiáltásnak: „keblemre emberek milliói!”

Korunk gondolkozása általában megegyezik abban, hogy az életet annak a *szociális mezőnek* tartja, melynek meg vannak mélyvizű örvényei, egymásra képződő hatalmas rétegei jövő életcsiráival, melyekből a boldogság virágai fakadoznak egy derültebb ég alatt, frissebb levegőben.

Nem veszíték-e észre, hogy e felfogások mindenike gyökerében ugyanaz, mely feláldozza Isten akaratából egyik gyermekét a másikáért, Izsákot a hegyen, Jézust a kereszten; életrekeltése a mitológiai igazságnak, mely az uralkodó hatalmat mindig egy-

szülöttje által győzeti le, vagy diadalszekerébe fogja rabszolgaként az emberiség jó nagy részét? . . .

Már pedig ahol öntudatos a létezés, ott nem csupán talajt kell adni évszázados növényeknek, mesgyét a századoknak, ott emberien is mind kielégítőbb s istenien is mind nagyszerűbb foglalatát kell biztosítani a kifejlésnek! . . .

E végett két dolog az, amit szívünk egész melegével, lelkesedésünk egész teljességével hirdetni kell.

Az egyik: az erkölcsi törvény.

Ez a közös megvesztegethetetlen törvény már eddig is *erkölcsi kiegyenlítést* akart a létezésben. Mindenki elébe egyenlő törvényt szabott. Mindenkinek az igazság mértékével mért. Az emberen nem a hatalmat, nem a rangot, nem a születést, nem a címet vizsgálta, hanem a tetteket. Ellökte magától a bűnös hatalmat, hogy keblére ölelje a rongyokba öltözött becsületet.

E törvény az Istennek a lelkiismeretben sarjadzó életereje, melynek kifelé kell hatnia, hogy belül minél tisztábban élvezhesse békéjét. Minél teljesebben tudja magát kifejezni, annál nagyobb gyönyörűsége. S legnagyobb az öröme, mikor az élet tettekben nyilatkozó lelkiismeret, benső béke és harmónia.

Ennek eddig útját állották hol a tudatlanság, hol a babona, hol az előítéletek, hol a törvények, hol a zárt szivek, hol a zárt templomok.

De ma? — A *szociális mező* ennek tárva-nyitva áll.

Agyunkban a legelső gondolatnak, szívünkben a leghalkabb dobbanásnak, vérünkben a legutolsó vérhullámnak már testvériesítő jellege van; ki kell hát fejteni e ható erőt tisztán, lelkiismeretesen, a társulást lehető legboldogítóbbá kell tenni mindenkire nézve! Jézus szavára: szeressétek egymást, csak most kezd megérni az emberiség; most kezdetek a lelkek közösségbe ömleni, most fogják egymást jobban megérteni, most fogják szeretni.

Az emberiség gyötrő fájdalmat érez a fény és a pompa közt. Fájdalmat a palota biborában, fájdalmat a viskó nyomorában. Ennek a fájdalomnak neve: lelkiismeret, amit megtagadtunk. Gyógyszere: az erkölcsi törvénynek a civilizáció szívéhez való kapcsolása, közelségünk az emberhez is, az Istenhez is, az a szolgálat, mely az emberen keresztül irányul Istenre. Most kell hát munkálni az Istenbéke állapotát, az élet viszonyát atyja életéhez. Most kell, hogy elterjedjen az emberekben és az emberek között az, ami nem

nemes hév, nem részvét, nem lelkesedés, nem újíto vagy romboló gyönyör, de ez együttvéve: belső összhang külsővé téve, valami magával ragadó érzés, mely elborítja könnyel, a legemberibb kiváltsággal és szeretettel, a legistenibb tulajdonsággal a lelket és életet.

A másik dolog, amit mintegy egyetemlegesebb, egymást kölcsönösen támogató emberi életnek elemét hirdetni kell: az igaz *vallás* és az igaz *tudomány eleven kapcsolata*.

Vagy előttünk is eretnek-e a tudomány, hogy felfedezte az isteni világrendnek egy tökéletesebb összetételét? Vagy csakugyan disharmonikusabbá, sivárabbá tette volna-e a vallásos érzés területét, holott diadalaival a szellemet dicsőíté, melynek végső formáiban a vallás Isten nevet adott; boldogsága az volt, hogy más boldogítson, mely alapjában szintén vallásos tény? A tudás egész martiriuma nem az odatartott Krisztus arc-é, mely fölfogja az ökölcsapást? Vajjon az a tudás, mely eltávolítja hatalmával a holt részeket a társadalom testéből, mint az induló nedvkeringés az élőfán maradt száraz galyakat; mely rásegíti az embert legelemibb szükségleteinek kielégítésére, övéinek és lelkének a legnagyobb félelemtől való megóvására, általában szellemi és jellembeli nemesbülésen fáradoz, nem ép úgy megváltó-e más hatáskörben s más viszonyok közt, mint volt a keresztény gondolat, mely hitet, szeretetet, isteni célt, akaratot kapcsolt egyszerre a lélekbe, meg-egyezést a természet szellemével, kibékülést az Istennel, ragaszkodást örök javakhoz, — s aztán ünnepszentelést a hatodik napon?...

Ezt a közösséget a tudás és szeretet között úgy üdvözölhetjük, mint a *szellemi kiegyenlítődés* leghatásosabb eszközét.

Keresztül kell vinni az egész vonalon.

Az élet, a viszonyok, a léttörvények mind nagyobb ismeretétől függ azok értékének megbecsülése, az öntudat nyugalma, összhangja. Ameddig a gondolkozás a dolgok összeállítását meg nem állapította, addig csak az ösztönszerű állapot uralkodik rajtunk, minélfogva az ember oly tettekben keres beiső kínjaitól, elégületlenségétől, sóvárgásától szabadulást, melyek öneki csak újabb kínokat okoznak. Felséges dolog azért a tiszta tudomány! Megismerteti a tényeket, a törvényeket; fölfedezi az ellenmondásokat; összekapcsolja a tüne-ményeket. De mégse volna célszerű csak hideg tudássá dermesz-teni az egész életet. Hiszen, hogy e szavak: végtelenség, eszmény, tökéletesség ne legyenek csak valami lehetőség nélküli állapot kife-

jezői, ehhez nem elég okoskodni, e célra egy erőiben mind tökéletesebben, tehát összhangzatosan fejlődött lélekre van szükség. Vagy nem kétségbeejtő lenne-e az emberiség helyzete, ha egy békésebb, harmonikusabb emberi élet eljövetele pusztán a tudás számadataitól függene? Itt már az emberi léleknek egy átfogóbb, a végtelenség iránt fogékonyabb, alkalmazkodásra tökéletesebb s mégis állandó és legyőzhetetlen része: a szeretet áll rendelkezésre.

Hadd bizonyítsák azért gondolkozók az élet tantételeit, növeljék értelmi oldalát, nyitogassák csillagok százait, vagy gazdagítsák a gondolatok fényes múzeumát! De teljesítse magasabbrendű feladatát a lélek is az által, hogy feltör a világegyetem szívéig, a dolgok ellentéteinek összedobbanásáig. Engedjétek őt saját nyelvén beszélni. Nem kell megakadályozni saját központjának megtalálásában . . . Nyujtsunk babérágat a tudás felé, cé várjuk a saruk leoldását a szeretet előtt!

Ugyis a nagy munkát mindig ott kell teljesíteni a legerősebben, honnan a legeggyetemlegesebb igazságok buzognak.

Tudás és szeretet együttvéve szolgáltatják az összhangot a lélekbe. A tudás megkeresi, a szeretet kibékíti az ellentéteket. S így e kettő összhanga az igazi élet termő talaja.

És ez éppen elég, hogy vele igazságot szoljak tinektek.

Mert az életben ami isteni, azt a lélek isteni törvényei szerint kell kifejtetni.

Nekünk nem az az erő kell, mely csupa alkalmazkodás a viszonyokhoz, kcrhoz, emberekhez; ha szükség létező alakzatokat emészt föl vagy űz tova a pusztára évtizedekre, hogy az ellentéteket kiegyenlítse; az izraelita aranyának borjuformát ad és tiszteletet parancsol. Nekünk arra az erőre van szükségünk, mely megadja a fejlődés minden mozzanatának az isteni tökélyt, mit megkerestek és megtaláltak lelkükben az emberiség nagyjai.

Nekünk nem az az erő kell, mely elkereszteli a századot liberálizmusnak, szociálizmusnak s emellett az emberiség életében úgy váltakoznak a szomorúbbnál-szomorúbb jelenetek, mint Jób hirmondói, -- s mint a hegyekből alá futó sebes patakok rontanak egymásnak a társadalom érzésben, gondolatban, érdeken különböző tagjai: nekünk arra az erőre van szükségünk, mely egységesít, de nem egyenlősít, mely angyalként száll alá a nyomor fészkeibe, a fénytelen utcákba, új országot alapít a megváltandókból s ha szükség, életét adja érettük.

Nekünk nem az az erő kell, mely kitarja a templomok ajtóit szertartások gépies szavainak meghallgatására, vagy betoldja a biblia lapjai közé a származástant, s a keresztények lelkéből mégis hiányzik a tisztító tűz, mely elpusztítaná a betegségeket a társadalom testéből: nekünk arra az erőre van szükségünk, mely beleélni tanít bennünket azoknak eszméibe, kiknek a tudás nem volt egyenlő a hitetlenséggel, s a harmonia sem egyenlő a temető-kapuk föliratával.

Nekünk nem az az erő kell, mely minden lehető eszközzel küzd a dolgok új rendjéért, hol halkított érzelmek, miknek magyarázata a környezetben van, kívánságok, melyek a lelkiismeretet sértik, gondolatok, mik ellen vádlóul lép föl minden, ami isteni az emberben, együttvéve képezik a szellemi légkört: nekünk arra van szükségünk, mely belülről egy nagy világ harmoniájából táplálkozik; tovaszüli újra a krisztusi ideált, magasra értékeli az embert, de csak azért, hogy Istenhez hozza ezáltal közelebb.

Egyszóval nekünk arra az erőre van szükségünk, mely az istenfiúság eszméjének beteljesülésében látja a megváltást.

Akinek az élet sivár pusztáján a sátán eredménnyel mutogatja még a világdicsőséget, annak ez az eszme hiú eszme. De aki szívvel műveli egy mostaninál tökéletesebb élet alapjait, annak ez hit, ez valóság, ez kibékülés, világmegváltás. Akik nem veszik észre azt a belső vérmérgezést, melyet az önistenítés vagy Caesar, a százfejűnek pót gondviselésé tétele okoztak lelkében, azok hihetik még, hogy a vagyonban való érdekszolidaritás elvéből fog következni az új társadalmi rend: de, akik látják harcos idők természetlen ellentéteit, hallják sóhajait, azoknak a Krisztusban való intés, nem az anyagiakra való serkentés, a lélekközösség vallása nem az érdekközösség, a kicsinyesen önző és szükkörű élet sem az Isten gyermekeinek élete! . . .

Éppen azért arra tanítanám a társadalmat, hogy üzzön el magától minden beteges erőt, minden kísértést, minden visszás érzelmet. Arra tanítanám, hogy a megváltói vonásokhoz Isten és emberi lélek szükséges, s ezeket saját tűzhelyünknel, a hegyen, vagy hétköznapi életünknek küzdelmei közt is rajzolhatjuk. Arra tanítanám, hogy a léleknek vannak nemesebb funkciói, mint a miket ma végez s ezek átváltoztatják a gyengeséget erővé, a bánatot örömmé, a vágyakat valósággá. Arra tanítanám, hogy az egylétezés az Atyával nem kíván cellát vagy önsanyargatást, csupán csak

belső kapcsolatot, a hit biztonságát, ismeretét a tökélynek, a végtelen élet legmélyebb gyökerének. Arra tanítanám, hogy újra érezhesse azt a nyugodt isteni boldogságot, melyet mint az Isten jelenlétét magukon keresztül áradozni vélték Krisztus és az emberiség apostolai . . .

Föl hát a szivekkel! A felekezeteiket, a törzseket, a hit- és szokásbeli különbséget, a teremtettséget és a lélek zsengeit különböző árnyalataiban áthidalja egy közös eszme: a vágy és sóvárgás a fiúváfogadtatásra, mely oly szépen hangzik az apostol ajkain. Szüntessük meg „az atyai hajlék szomorúságát a messzevaló fiúnak, a Krisztusnak hazahozatalával.“ Menjünk bele az Istenfiúság ragyogó gondolatába. Midőn az továbbképzésbe viszen, mint egy szép költemény, ugyanakkor összhangba jöttünk a legfenségesebbel, a legtökéletesebbel! . . . Ez pedig ma is erőgyarapodást jelent az összesre nézve. Mert a krisztusi érzület ma is a magasabbrendűséget jelenti, a krisztusi élet ma is a megújulás . . . oly állapot lenne ez, hol a testvériség minden lelket magába zárna, egyik lelket megközelíthetőbbé tenné a másik számára; a szív és irgalom összszetalálkoznék a mások szívével és irgalmával, a kölcsönös vonzódás oly erős lenne, hogy amint ma fájdalmat érzünk a más szívével, életünket élhetnők le a más szívében! Az Istenfiúság szent lelkének új életre kelése lenne ez; — fölemelve a magasba, érintve az éghez a milliók szíve, hogy legyen jellemben és sorban tökéletesen összhangzó! . . . Korszakunknak nem utolsó reménye. Nem utolsó eredménye! . . .

Ezzel bevégzem beszédemet. Olvastam egy szent és bölcs remetéről, aki az összes emberi erényeket egyesítette magában. Egy napon, midőn imádkozott, imája meghallgatatlan hullt vissza az égből. Mire összefogva magában mindazt az erőt, mi lemondása és önfeláldozása mellett lelkében összegyűlt, rőpítette fel szavát az égbe. E szavára üde fényben égő új csillagok támadtak az ég boltozatján.

Nekünk is, ha felfogtuk és bensőnkben egyesítve valósítani akartuk ami krisztusi, bár tehetetlenül kell sokszor szemlélnünk az erkölcsi megtermékenyülésnek a szivekről hatás nélkül való viszapattanását, kölcsönözzön erőt tovább is annak hite, hogy az eszmény a látóhatárnak sugárzást kölcsönöz, szívárványt hoz, mely alatt lelkünk a határtalan fejlődés távlatain újra meg újra szakíthatja reménységnek olajágát, s hallja az isteni kibékülésnek szavát el a végtelenségig! . . . Úgy legyen! Ámen.

Dávid Ferenc és kora.

Irta: Dr. Borbély István.

(Folytatás.)

Melius úgy vélte, hogy — mielőtt a döntőnek ígérkező vitán megjelennék — egyháza legsürgősebb ügyeit intézi el. Ilyennek látszott az urvacsorai kenyér. Az e célból is tartott (1568. jan. 6.) szikszói zsinaton az ostyavétel eltöröltetett ugyan, de a közönséges kenyér használata, akár kovászos, akár kovásztalan lenne is az, szabadon hagyatott az írásnak egymástól eltérő előadásai miatt. Fontosabb volt azonban Egrit Lukács ügye. Ez az ungvári lelkész, ki inkább volt a kálvinisták bosszúvágyának, mint Dávid tanításainak áldozata, ez alkalommal 27 tételt terjesztett az egyház elé megvitatás végett. Svendi ezért engedélyt adott a jan. 27-én Kassán tartandó zsinatra. A kálvinisták ugyanannyi tételben igyekeztek megcáfolni Egrit, ki gyűlés után — nem másítván meg állításait, következőleg nehogy időközben újra zavart támaszthasson — fogva tartatott. Még csak a Debrecen vidéki lelkészeket kellett hitük épségének megóvására figyelmeztetni a febr. 2-iki zsinaton, aztán megindulhatott Melius nagyszámú kísérettel a gyulafehérvári zsinatra. Tíz napig tartott itt a vetélkedés s a kálvinisták legjobb szónok-polemikusai mérköztek az unitáriusokkal. — Melius mellett Czeglédi György, Sándor András, Turi Pál, Kis Lőrincz, Károlyi Péter; Dávid mellett Basilius István, Hunyadi Demeter, Gyulai Pál, Szegedi Lajos, Császmái István, Sztárai Miklós és Karádi Pál vitatkoztak. A lutheristákat Hebler s hívei képviselték. Az a tény, hogy Hebler s Melius, meg sem várva a zsinat végét, nyolcadnapra már eltávoztak, mutatja a vitatkozás eredményét. Egyháztörténeti szempontból a legfontosabb gyűlések egyike volt ez, melyen az unitarizmus sorsa fordult meg. A gyűlés jegyzői Fejérvári Márton, Marosi Sinnig János, Óvári Benedek és Vagner Gergely voltak. Az ő